

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

BASIC PRINCIPLES OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT OF STUDENTS OF NON-LANGUAGE SPECIALTIES BY MEANS OF LEARNING ENGLISH

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки закладів вищої освіти – базовим принципам формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей під час вивчення англійської мови. Зокрема, розкривається сутність таких понять як комунікативна компетентність, принцип, студенти немовних спеціальностей. Основна увага зосереджується на розкритті принципів формування іншомовної комунікативної компетентності у здобувачів освіти.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури для порівняння визначень поняття "комунікативна компетентність" різними дослідниками проведено аналіз та обґрунтовується визначення комунікативної компетентності як сукупність знань, умінь і навичок, здатність особистості їх застосовування та досвід, необхідний для ефективного спілкування в певних комунікативних ситуаціях.

Визначено термін «іншомовна комунікативна компетентність», проаналізовано різні підходи до визначення цього поняття. Охарактеризовано систему дидактичних принципів, що включає принципи науковості, систематичності та послідовності, свідомості та активності, наочності, ґрунтовності, зв'язку з практикою, єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання. Проаналізовано сутність таких принципів формування іншомовної комунікативної компетентності, як принцип свідомості та активності, диференціації, міжкультурної взаємодії, взаємопов'язаного навчання мови та культури, комунікативності, а також наведено приклади їх використання під час занять з англійської мови.

Доведено, що базові педагогічні принципи формування іншомовної комунікативної компетентності (свідомості та активності, диференціації, міжкультурної взаємодії) та спеціально-методичні (взаємопов'язаного навчання мови та культури, комунікативності) сприяють успішному вивченню англійської мови студентами немовних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, базовий принцип, студенти немовних спеціальностей, заклади вищої освіти.

The article is devoted to one of the urgent problems of higher education establishments – basic principles of foreign language communicative competence formation of students of non-language specialties by means of learning English. In particular, the essence of such concepts as communicative competence, principle, students of non-language specialties is revealed. The main focus is on revealing the principles of foreign language communicative competence formation of students.

On the basis of the analysis of the psychological and pedagogical literature to compare the definitions of the concept of "communicative competence" by various researchers, the analysis and justification of the definition of communicative competence was carried out as a set of knowledge, abilities and skills, the individual's ability to apply them and the experience necessary for effective communication in certain communicative situations.

The term "foreign language communicative competence" is defined, various approaches to the definition of this concept are analyzed.

The system of didactic principles is characterized, which includes the principles of scientificity, systematicity and consistency, consciousness and activity, visibility, thoroughness, connection with practice, unity of educational, developmental and educational functions of education.

The essence of such principles of formation of foreign language communicative competence as the principle of consciousness and activity, differentiation, intercultural interaction, interconnected learning of language and culture, communicativeness is analyzed, and examples of their use during English language classes are also given.

It has been proven that the basic pedagogical principles of foreign language communicative competence formation (awareness and activity, differentiation, intercultural interaction) and special methodological principles (interrelated language learning and communication culture) contribute to the successful study of English by students of non-language majors in higher education institutions.

Key words: competence, communicative competence, basic principle, students of non-language specialties, higher education establishments.

УДК 371.134:811

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.2.20>

Суховецька С.В.,

ст. викладач кафедри теоретичної і прикладної лінгвістики
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Хорош О.В.,

асистент кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Колодій-Загільська О.А.,

асистент кафедри теоретичної і прикладної лінгвістики
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Шадур В.А.,

ст. викладач кафедри теоретичної і прикладної лінгвістики
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Входження України у європейський та світовий освітній простір посилюють увагу до оволодіння іноземною мовою здобувачів освіти. Особливої актуальності набувають питання підготовки фахівців різних спеціальностей до вміння комунікувати іноземною мовою та вчитися впродовж усього життя.

На сьогодні серед вимог до змісту освіти фахівців різних спеціальностей, в тому числі немовних,

висуваються не лише опанування загальними для певної професії знаннями, вміннями та навичками, особистісними якостями, але й оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю.

Згідно зі статті 1 Закону України «Про вищу освіту», «вища освіта – це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших

компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [9]. Отже, вимоги до фахівців постійно підвищуються. Оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю здобувачів освіти засноване на базових принципах, аналізу яких присвячений даний науковий доробок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових джерел свідчить, що сучасні концепції, теоретико-методологічні положення, принципи, методичні системи формування іншомовної комунікативної компетентності стали сферою наукових інтересів Н. Гальскової, Г. Китайгородської, Ж. Марфіної, Н. Микитенко, Л. Морської, Н. Муқан, В. Мусаєвої, З. Никитенко, С. Ніколаєвої, В. Петрусинського, І. Шехтер та ін. Проте варто зазначити, що в дослідженнях цих авторів не повною мірою розкриті особливості формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей, що навчаються у закладах вищої освіти (ЗВО) [13, с. 106].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Принципи формування іншомовної комунікативної компетентності знаходять широке висвітлення у працях багатьох науковців. У даній статті здійснено спробу висвітлити базові принципи на конкретних заняттях з таких дисциплін, як іноземна мова (англійська) та іноземна мова за професійним спрямуванням при викладанні їх здобувачам освіти немовних спеціальностей.

Мета статті – розкрити зміст базових принципів формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти немовних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Логіка пропонованого дослідження передбачає аналіз таких ключових понять, як «комунікативна компетентність», «іншомовна комунікативна компетентність» та «принцип навчання».

Поняття «комунікативна компетентність» (з лат. *communico* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens* (*competentis*) – здатний) означає сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів та ін. [1, с. 107].

Комунікативна компетентність – це здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з оточуючими людьми, певна сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування, передбачають уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера у процесі спілкування [8, с. 28].

У вітчизняних і зарубіжних учених існують різні підходи до визначення поняття «іншомовна комунікативна компетентність». Зокрема, Л. Бахман визначає іншомовну комунікативну компетентність як

комунікативне вдосконалення; Н. Гез як мовленнєву компетентність; М. Вятютнев як комунікативну грамотність; В. Сафонова як соціолінгвістичну грамотність; Е. Зеєр як комунікативні здібності; Р. Белл як комунікативні вміння; М. Берізко, Н. Бідюк, А. Гусейнова як рівень мовної підготовки вчителя, що забезпечує успішність комунікацій і формувати культуру мовного поведіння [16, с. 82].

На основі проаналізованих визначень поняття іншомовна комунікативна компетентність хочемо запропонувати визначення цього терміну як комунікативну грамотність особистості, яка забезпечує успішне спілкування з представниками інших країн.

На думку Н. Бідюк, структура іншомовної комунікативної компетентності – це сукупність цілей навчання у різних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі), знань (мовленнєвих, мовних, паралінгвістичних, лінгвонародознавчих, морально-етичних), навичок, умінь (мовних, мовленнєвих, комунікативних, гностичних, перцептивних, лінгвонародознавчих, організаційних) і досвіду (комунікативного, методичного, технологічного) як результату комунікативної діяльності в спілкуванні [3, с. 159].

Н. Сура розглядає іншомовну комунікативну комунікацію як процес, під час якого реалізується обмін інформацією іноземною мовою між комунікантами. Окрім того, іншомовна комунікативна комунікація має на меті здійснення пошуку, накопичення й розширення обсягу знань, необхідних для певної професії у процесі природного іншомовного спілкування в освітньому процесі [14, с. 191].

У межах нашого дослідження вважаємо за доцільне проаналізувати поняття «**принцип навчання**». Принцип (від лат. – основа, начало) навчання – вихідні положення теорії навчання. На основі принципів навчання здійснюється визначення змісту, методів, форм і засобів організації навчання [12].

За словами низки науковців, принципи навчання регулюють виникнення та вдосконалення різноманітних дидактичних теорій та практичних засобів та форм процесу навчання. Загально дидактичні принципи служать базою для вивчення різних дисциплін та здійснюють регулювання організаційних основ освітнього процесу.

Принципи навчання базуються на закономірностях та законах навчання. Загально дидактичні принципи лежать у основі фахових методик навчання, адже під час вивчення окремих дисциплін ураховуються їхні особливості. На основі принципів навчання здійснюється написання підручників і навчальних посібників. Реалізація закономірностей освітнього процесу також заснована на дидактичних принципах. Принципи навчання спрямовані на вироблення системи правил через які здійснюється регуляція діяльності викладача та здобувачів освіти [12].

Під час навчальної діяльності, зокрема і при формуванні іншомовної комунікативної компетентності одночасно спрацьовує декілька принципів. Застосування саме комплексу дидактичних принципів лише дає змогу забезпечити оптимальний результат навчання.

До системи дидактичних принципів належать принципи науковості, систематичності та послідовності, свідомості, активності та самостійності, наочності, ґрунтовності, зв'язку з практикою, єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання [12]. Коротко проаналізуємо кожен із зазначених принципів.

Принцип науковості полягає у тому, щоб зміст освіти вищої школи повинен відповідати найсучаснішим досягненням науки і технологіям у відповідній галузі знань. Здобувачі освіти різних рівнів потребують вивчення достовірних даних, науково обґрунтованих фактів, процесів, формувати знання про методи наукових досліджень, вивчати різноманітні напрями наукових пошуків у різних галузях знань та знайомитися із перспективами розвитку наукових гіпотез.

Принцип систематичності та послідовності впливає з того, що кожна наука являє собою систему знань, які об'єднані внутрішніми зв'язками. А оскільки пізнання навколишнього світу здійснюється у певній системі, то принцип спрямований на послідовне урахування логіки тієї чи іншої науки та мисленевих можливостей студентів. Застосування принципу систематичності й послідовності можливе також і на рівні міжпредметних зв'язків під час створення робочих навчальних планів певних спеціальностей.

Принцип свідомості навчання полягає в тому, означає те, що знання не можна передати, натомість їх треба здобувати. Знання можливо отримати лише в результаті самостійної свідомої та активної діяльності особистості. Навчання має бути свідомим і тісно пов'язане з мотивами навчання, розумінням практичної спрямованості знань для певної професійної діяльності.

Принцип активності та самостійності у навчанні походить із закономірності пізнавальної діяльності особистості, яка полягає в тому, що знання – це результат розумової діяльності людини. Таким чином розумова діяльність є основою інтелектуального розвитку особистості, міцності набутих знань, формування мотивів навчання.

Принцип наочності полягає у тому, що спостереження за явищами, процесами, діями, предметами є набагато ефективнішим, ніж подання матеріалу суто у теоретичному вигляді. Оскільки людина використовує першу сигнальну систему, зокрема, зорову пам'ять. Використання наочності у навчанні сприяє теоретичних знань з практичною діяльністю.

Принцип ґрунтовності пояснюється тим, що під час навчання здобувач освіти повинен має

ґрунтовно засвоїти певні знання, оволодіти вміннями й навичками. У свою чергу, знання, вміння та навички сприяють подальшому розвитку особистості та формуванню наукового світогляду. Міцність та ґрунтовність вивчення певного матеріалу засновані на наступних діях: сприйняття, усвідомлення й розуміння, запам'ятання, систематизація та узагальнення, застосування на практиці. Тобто для того, щоб засвоїти знання ґрунтовно, варто пройти повний цикл навчально-пізнавальних дій у процесі освітньої діяльності.

Принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю доводить те, що навчання може бути успішним лише за умови, якщо бачить на практиці корисність і потрібність цих знань. Цей принцип ґрунтується на гносеологічних, соціологічних і психологічних закономірностях.

Принцип єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання базується на змісті освітньої, розвивальної і виховної функцій навчання. Під час навчання студент оволодіває знаннями, вміннями й навичками, отже у майбутніх фахівців активно розвивається науковий світогляд та розширюється кругозір. Окрім того, під час занять з англійської мови, розглядаються різноманітні теми, які спрямовані на активне залучення студентів до дійсності та спрямовані та розвиток моральних якостей здобувачів освіти.

Всі дидактичні принципи, які були проаналізовані вище, є цілісними та єдиними для спільної діяльності викладача та здобувачів освіти [12].

У різноманітних дослідженнях пропонуються також такі принципи формування професійної компетентності майбутніх фахівців, які принцип особистісної орієнтації, науковості, системності, доступності, свідомої активності, зв'язку з практичною діяльністю, фахової зацікавленості [4; 15].

Перейдемо до аналізу безпосередньо базових педагогічних та спеціально-методичних принципів іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей на заняттях з англійської мови.

Організація процесу формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти ґрунтується на **педагогічних принципах**, які набувають особливої актуальності в процесі вивчення англійської мови у ЗВО [10]. Розглянемо ці принципи детальніше.

Принцип свідомості та активності ґрунтується на тезі про те, що не можливо просто передати знанням від викладача до здобувача освіти, їх треба здобути, докласти і самостійних зусиль, задіяти свідомість [2, с. 240].

Цей принцип реалізується під час підготовки здобувачів освіти немовних спеціальностей під час вивчення англійської мови шляхом планування та організації своєї діяльності, формування в них розуміння змісту підготовки, і таким чином

формування мотивації навчання. Реалізується цей принцип через діалогічні методи навчання, які у свою чергу сприяють формуванню самостійності та творчості студентів, а також через самостійну роботу з інформаційно-комп'ютерними технологіями, які мають на меті здобувачам освіти індивідуально працювати над засвоєнням знань, формуванням необхідних умінь і навичок [11, с. 236]. Постійне стимулювання інтересу студентів, залучення їх до аналізу додаткової літератури з проблеми різних гуманітарних дисциплін є також важливими умовами реалізації цього принципу в процесі підготовки студентів не тільки до формування іншомовної комунікативної компетентності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, зокрема англійської мови, але й навчання впродовж життя [10].

Принцип диференціації. У педагогічній літературі ряд таких науковців як П. Гусак, О. Спірін, С. Овчаров, Є. Нікітіна, О. Зимовіна, О. Лисенко та інші розглядають різні погляди на те, які саме особливості студентського контингенту потрібно враховувати в контексті реалізації цього принципу в навчанні. Узагальнюючи погляди цих учених, вважаємо потрібним врахувати комплекс таких особливостей, які вдало названо актуалізованими особистісними особливостями студентів (ті особливості які найбільш яскраво проявляються в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: навчальні здібності, пізнавальні інтереси, мотиви) [2, с. 232]. Під час формування іншомовної комунікативної компетентності урахування цього принципу дає змогу грамотно організувати пізнання певного матеріалу залежно від рівня вивчення студентів, їхніх власних інтересів, мотивів тощо.

Принцип міжкультурної взаємодії є одним із важливих принципів організації навчально-виховного процесу. За допомогою цього принципу можна враховувати національно-культурні особливості студентів в умовах міжкультурної взаємодії зі студентами інших країн. Наш досвід свідчить про те, що врахування зазначеного принципу в навчально-виховному процесі сприяє ефективному формуванню іншомовної комунікативної компетентності, рівень сформованості якої дає змогу оцінювати про досягнення студентів оволодінні іншомовною комунікативною компетентністю на міжкультурному рівні, наприклад, під час спілкування з представниками інших країн, складанням міжнародних іспитів та подорожей навколо світу.

Принципи *комунікативності та взаємопов'язаного навчання мови й культури* ми відносимо до **спеціально-методичних** принципів формування іншомовної комунікативної компетентності [10].

Основним методичним принципом, що має на меті проводити комунікацію англійською мовою у межах засвоєного навчального матеріалу

є **принцип комунікативності**. Як відомо, здійснення комунікації є метою вивчення не тільки англійської мови, але й інших гуманітарних дисциплін у ЗВО. Принцип комунікативності має на меті побудувати процес навчання гуманітарних дисциплін як модель процесу реальної комунікації (Ю. Пассов) [2]. При цьому модель повинна зберегти свої найважливіші ознаки. Необхідними ознаками процесу спілкування для вчителів та здобувачів освіти є вмотивований характер мовленнєвих дій та моделювання типових ситуацій реального життя у різних сферах спілкування.

Принцип комунікативності, згідно з сучасними дослідженнями, втілюється у розвитку у здобувачів освіти здатності й готовності здійснювати спілкування іноземною мовою та взаємодії з представниками інших культур [5, с. 10; 6, с. 21].

Здобувач вищої освіти як мовна особистість являє собою багатошаровий і багатокомпонентний набір мовних здатностей, умінь, готовності до здійснення мовленнєвих вчинків, різного ступеня складності, що включають виявлення та характеристику мотивів і цілей, які керують розвитком особистості, її поведінкою тощо. У зв'язку з цим навчання гуманітарних дисциплін повинне створювати умови, що забезпечують студенту можливість:

- а) вільно проявляти всі розумові операції й дії;
- б) використовувати мовні засоби для реалізації особистих потреб;
- в) долати можливі мовні бар'єри.

Крім того, комунікативно спрямоване навчання гуманітарних дисциплін має стимулювати високу особисту мотивацію студентів у спілкуванні й у вивченні цих дисциплін.

Наш досвід показав, що вільне користування мовними засобами не означає досконалого засвоєння цих засобів, оскільки не кількість останніх, а їхня якість дає змогу здобувачу освіти успішно здійснювати спілкування [10].

Отже, згідно з принципом комунікативності навчання англійської мови має бути орієнтоване на формування у студента рис бі/полікультурної мовної особистості, які роблять його здатним рівноправно й автономно брати участь у міжкультурному спілкуванні. Цей принцип зумовлює добір актуального навчального матеріалу, видів комунікативно орієнтованих вправ, методів та прийомів навчання [2].

Принцип взаємопов'язаного навчання мови та культури розкривається за допомогою двох підходів. Перший полягає в поясненні та демонстрації нерозривного зв'язку кожної конкретної мови й відповідної культури. Для реалізації цього підходу докладна робота з мовним матеріалом – від презентації лексичних одиниць і граматичних форм до моделювання мовленнєвих актів – повинна супроводжуватися зіставленням із культурними цінностями. Потрібно зазначити, що

в процесі викладання англійської мови потрібно звертати увагу на специфіку зовнішнього вигляду функціональних особливостей відповідних реалій у конкретному середовищі, співвідносити їх значення не лише з тлумаченням у словнику, яке часто позбавлене культурного компонента семантики значення, але й із контекстами уживання для професіоналів, які дають підстави такий компонент виокремити [2].

Згідно з другим підходом передбачено проведення аналогічної роботи і з одиницями рідної мови. Відповідно, співвивчення мови й культури рекомендовано починати з іноземної мови, простежуючи в ній відображення культурних цінностей і признаючи їх право на існування [7, с. 20].

Вважається, що співвіднесеність культурних і мовних феноменів у межах кожної з мов є необхідною умовою їх культурно пов'язаного співвивчення. Цей процес утілюється за допомогою одночасного подання порівняльних лінгвістичних феноменів у нерозривному зв'язку з утіленням у них культурних цінностей. Через контрасти з мовою, що вивчається, у студентів розвивається здатність до більшого проникнення у свою власну мову та культуру й розуміння того, що існують численні спроби бачення світу [2, с. 310].

Потрібно зазначити, що у процесі співвивчення мови й культури відбувається усвідомлення рідної мови, її форм, які в нормі вживаються підсвідомо. Одночасно встановлюється зв'язок між кожною з культур і її втіленням у мові. Вважається, що однією з функціональних потреб, яка підтверджує правомірність утілення культурно пов'язаного співвивчення мов у процесі навчання, є необхідність правильного сприйняття рідної культури за допомогою мови, що вивчається.

Висновки. Отже, аналіз сучасної теорії і методики професійної освіти та вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми засвідчили про значний інтерес вітчизняних і зарубіжних науковців до питання базових принципів формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей під час вивчення англійської мови.

На основі результатів проведеного аналізу визначено значення комунікативної компетентності як сукупність знань, умінь і навичок, здатність особистості їх застосовування та досвід, необхідний для ефективного спілкування в певних комунікативних ситуаціях.

Окреслено значущість системи дидактичних принципів, що включає принципи науковості, систематичності та послідовності, свідомості та активності, наочності, ґрунтовності, зв'язку з практикою, єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання. Адже лише у тісній взаємодії з базовими принципами формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних

спеціальностей під час вивчення англійської мови вони забезпечують оптимальний та ефективний результат освітнього процесу.

Проаналізовано принципи свідомості та активності, диференціації, міжкультурної взаємодії, взаємопов'язаного навчання мови та культури, комунікативності як базові у формуванні іншомовної комунікативної компетентності у студентів немовних спеціальностей.

Проаналізовані у даному науковому доробку принципи викладання англійської мови здобувачам освіти немовних спеціальностей не є вичерпними й остаточними. Подальші наукові пошуки повинні бути націлені на розробку інноваційних технологій навчання здобувачів освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: навч.-метод. посібник. К. : ІЗМН, 1998. С. 107.
2. Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін., Ніколаєва С.Ю., заг. ред. 2013. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ: Ленвіт, с. 310.
3. Бідюк Н.М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя філолога: зміст та структура. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. пр. Третьої міжнар. наук.-практ. конф., (12–14 листоп. 2012 р.). Львів, 2012. С. 158–160.
4. Гайдай І.О. Підготовка вчителя-філолога подвійного профілю у вищих педагогічних навчальних закладах України (1956 р. – початок ХХІ ст.): дис. ... канд. пед. наук. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 352 с.
5. Гальскова Н.Д., Бартош Д.К. Современная профессиональная подготовка будущих учителей иностранного языка и мониторинг как условие ее оптимизации. Вестник Московского государственного лингвистического университета. Серия: Образование и педагогические науки, № 1 (763). 2016. С. 9-19.
6. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований. Иностранные языки в школе, № 2. 1985. С. 17-24.
7. Елизарова Г.В. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению: автореф. дис. доктора пед. наук. Санкт-Петербург: Российский государственный педагогический университет им. А.И. Герцена. 2001. С. 20.
8. Жуков Ю.М., Петровская Л.А., Растяников П.В. Диагностика и развитие компетентности в общении. М., 1990. С. 28.
9. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної ради України. 2019. № 243-VIII. 2300-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-19>.
10. Ковальчук І.С. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 142 с.

11. Майборода Т.А., Мовсесян Л.С. Основные подходы к определению содержания профессиональной компетентности в психологических исследованиях. Материалы научно-технической конференции по итогам работы профессорско-преподавательского состава СевКавГТУ за 2007 год. Т. 1. Естественные и точные науки. Технические и прикладные науки. Ставрополь: СевКавГТУ. 2008. С. 236.

12. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., доп. К., 2001.

13. Овчаренко Л.Р. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. Професійна освіта: проблеми і перспективи. 2016. № 11. С. 104-110.

14. Сура Н.А. Іншомовна професійна компетентність: головні принципи та ком-поненти процесу навчання професійно-орієнтованого спілкування. Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. 2003. № 4 (60). С. 190-192.

15. Халимон І.Й. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя з другої спеціальності «іноземна мова»: дис. ... канд. пед. наук. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 142 с.

16. Чорна В. Особливості іншомовної комунікативної компетентності в удосконаленні фахової діяльності вчителя іноземної мови. Імідж сучасного педагога. Калейдоскоп мов. С. 81-84.